

11.

V těžkých letech nacistické okupace

Profesor Absolon však nedával koncem osudového roku 1938 sbohem jen Věstonicím, ale nevědomky i své celoživotní práci v Moravském zemském muzeu. To, co následovalo, vyvěralo z jeho emotivní reakce na odstoupení Sudet, kam patřily i Dolní Věstonice. Svého spolupracovníka docenta Stehlíka Absolon telefonicky vyrozuměl, že „teď je se svými prezidenty v..., že jim oběma lezl (...tamtéž) a ať se nadále neukazuje“ (Kostrhun 2006, s. 38). V osobním rozhovoru se Stehlíkem zase projevil názor, že jména Masaryka a Beneše budou patřit k nejproklínanějším, protože kdyby včas přistoupili na požadavky Němců na částečnou autonomii a na Hitlerovy návrhy, nemuselo to dopadnout takto (např. *Rovnost* ze dne 16. října 1946). Jeho výroky, v tomto podání již prý značně zmírněné, se donesly sluchu doktora Loubala, který měl na Zemském úřadu na starosti právě muzeum. U příležitosti dovršení služebních let byl Absolon vyzván k podání žádosti o odchod do důchodu (4. listopadu), jíž bylo s platností od 1. ledna 1939 vyhověno.

I v této kritické situaci se Absolonovi na poslední chvíli podařil husarský kousek, neboť Loubalův nadřízený, zemský prezident Jan Černý, ho 31. prosince 1938 pověřil organizací a řízením Ústavu Anthropos. Ústav však měl existovat v rámci zoologicko-diluviálního oddělení, jehož přednostou byl jmenován doktor Karel Zapletal (Kostrhun 2003, s. 114 s prameny). Ten také dále nesl plnou zodpovědnost za sbírky i za celou agendu oddělení. Pověření nehonoranou funkcí ředitele Anthroposu bylo opět výsledkem intervence významného politika doktora Jaroslava Stránského, Absolonova příbuzného, u zemského prezidenta Jana Černého (Absolon 1945a, s. 34). Právě těmto dvěma politikům jsou dedikovány obě nejrozměrnější Absolonovy archeologické monografie o Ondraticích a Býčí skále. Do Dolních Věstonic už propuštěný český badatel nemohl, využil však svých konexí s majitelem pozemků v Moravském krasu a v roce 1939 zařídil, aby jeho syn Karel (Absolon ml., 1940) směl zkoumat Rytířskou jeskyni v Suchém žlebu (obr. s. 267).

Jako vedoucí zmíněné neexistující instituce se Absolon prezentoval i první protektorátní správě muzea, kterou jakožto „komisařský správce“ vedl brněnský Němec Josef Freising, dotud středoškolský profesor. Klíče od sbírek byly zpočátku svěřeny bývalému Absolonovu kresličci Josefu Daniovi, jenž se stal Freisingovým zástupcem (podrobněji Oliva 2014, s. 29; 2016b; Oliva – Kostrhun 2019, s. 114–123). Od začátku protektorátu se však kolem osobnosti věhlasného

Výzkum jeskyně Rytířské, který prováděl Karel Absolon junior v roce 1939.

českého profesora začala stahovat mnohem hrozivější mračna přímo z Německé říše. Den po vyhlášení protektorátu napsal Assien Bohmers, Holanďan a fríský šovinista se sklony k mysticismu (Eickhoff 2009, s. 132–133) dopis hlavnímu jednateli organizace SS-Ahnenerbe Sieversovi, že věstonické naleziště je „tím židem Absolonem“ špatně zkoumáno, protože nikdy nepublikoval žádnou zprávu. Sievers (Reichsgeschäftsführer s hodností Obersturmbannführera) tedy lokalitu zajistil pro Bohmerse a informoval o tom 22. dubna Heinricha Himmlera. Bohmers sice přizval Absolona (1945a, s. 36) ke spolupráci, ten však pochopitelně odmítl.

Absolonův vliv opřený o Freisinga skončil s nástupem mladého doktora Karla Huckeho z Vratislavi na místo ředitele muzea v listopadu 1941. Počátkem následujícího roku Hucke formálně odňal ze správy Karla Zapletala paleolitické sbírky a lidské kosti a přidělil je prehistorickému oddělení, které vedl sám se zástupcem doktorem Skutilem. Správu zbytku pleistocenních sbírek, tj. zvířecích kostí, pak přidělil svému předchůdci J. Freisingovi jakožto čerstvému vedoucímu Anthroposu, jehož však již 26. května odvolal (Šimek 1948, s. 156). Nelze popřít, že Hucke byl věcnějším a důslednějším ředitelem než Freising, přičemž spolupráci s Čechy nijak neodmítal a Absolona hned po svém nástupu informoval o pomluvách ze strany jeho českých kolegů. Jeho věhlas

bral jako přítěž, kterou je ovšem nutno vzít na vědomí. Absolon však Huckeho dobrou vůli nedocenil, a protože řediteli nedovedl vysvětlit rozdíly mezi vykazovaným a skutečným stavem kolekcí z Dolních Věstonic a odůvodnit, proč mu chybí inventář, byl mu zakázán i přístup ke sbírkám a pak do muzea vůbec, a to do doby, než se manko ve sbírkách vysvětlí.

Jako záruka zůstalo v muzeu zadrženo i jádro Absolonovy knihovny. Tomu se penzionovaný badatel bránil nabídkou, že knihy poskytne k veřejnému užívání, adresovanou starostovi Oskaru Judexovi, který byl jakožto známý brněnský nacist daleko mocnější figurou na šachovnici než ředitel muzea Hucke. Jakmile si nacisté mezi sebou ujasnili, že jde o pouhé intriky, předvolali Absolona k lékaři gestapa MUDr. W. Marquortovi na zemský úřad v budově místodržitelství na dnešním Moravském náměstí. Obsah rozhovoru není znám, ale jistě nebyl příjemný, protože doktor Marquort (někdy Marquart) dozoroval i popravy v Kounicových kolejích (jeho tělo proto po válce posloužilo k výuce anatomie). Dle vzpomínek tradovaných profesorem Janem Jelínkem potom Karel Absolon seděl na chodníku s hlavou v dlaních a plakal. Zmínka o schůzce se dochovala na nedatovaném fragmentu strojopisu V. Absolonové: „Šla jsem s sebou – musela čekat na chodbě a po tříhodinovém výslechu, když se v kanceláři Markvarta zhroutil a zřízenec utíkal na chodbu pro pomoc a vodu – jsem viděla, že je zle – Markvart mne nepustil do místnosti a když přišel Abs. k sobě, tak mně ho přivedl sluha zničeného na chodbu... Po vyhrožování ironicky jak Huckem („der Himmler ist über Sie gut informiert“), tak Markvartem jsme se rozhodli, že doprovodím Abs. do krasu, kde nebude „pánům“ na očích, a tak se ukryje alespoň na čas mezi přáteli.“

Absolonovy snahy tedy ukončila až přímá hrozba gestapem a možná i opakované dotazování po jeho árijském původu. Absolon se na čas uchýlil do hotelu Skalní mlýn v milovaném Moravském krasu a před nepřijemnými návštěvami nových funkcionářů, zřejmě v souvislosti s nevyřízenými pohledávkami v muzeu, se ukrýval v jeskyních (Oliva 2014, s. 31–32). V pojednávané době byl již Ústav Anthropos skutečně založen jakožto Landes-Forschungsinstitut und Museum a jeho vedoucím se na jaře 1943 stal Hermann Schwabedissen. Absolon neměl přístup ke sbírkám ani k větší části dokumentace včetně atlasů s kresbami nálezů. Kresby z Předmostí Němci zabavili (Absolon 1947a, s. 4), ale dokumentaci třetí sezony výzkumu Dolních Věstonic (dnes neznámou) a z Býčí skály, jakož i kresby tamních nálezů měl zřejmě po ruce. Těsně po válce proto mohl vydat dvě největší studie s paleolitickou tematikou, vrozené kuriózně 1942–1944–1945 a 1944–1945 (Absolon 1945a; 1945b). Zřejmě tak

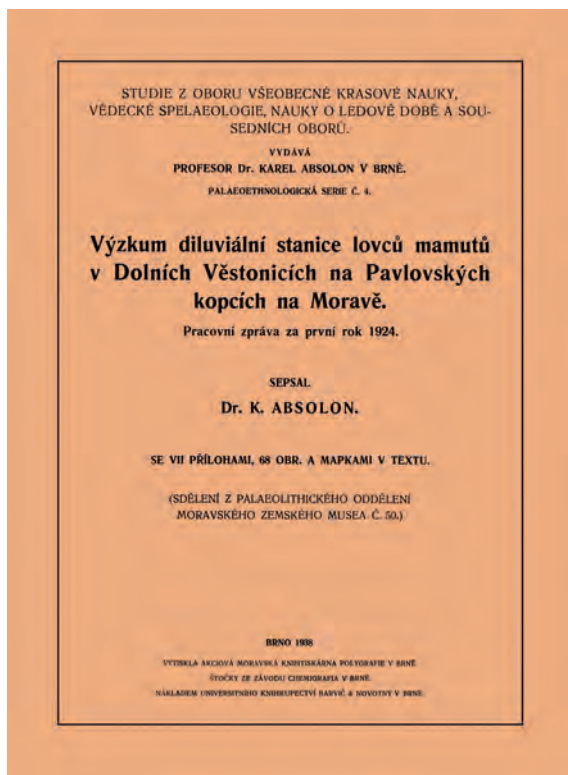
chtěl vyjádřit, že hotové knihy nechtěl vydat za okupace, a omluvit tím, proč jsou napsány v tehdy krajně neoblíbené němčině.

Po válce se Absolon, v té době už 68letý, o návrat do muzea nesnažil. Zatímco v českých zemích čelil obvinění z kolaborace (kauza skončila zmizením dokladů, jež si od soudu vypůjčil sekretář ministra spravedlnosti Stránského), pozvala ho k přednáškám bratislavská univerzita. Ta ostatně udělila profesuru i jeho mladšímu kolegovi Josefu Skutilovi, který se doma střetával s podobnými problémy. V té době měla Absolonovi Piešťanská muzejní společnost nabídnout možnost výzkumů v Moravanech nad Váhom. Profesor skutečně po nějakou dobu v srpnu a září 1946 pobýval v hotelu Thermia, odkud řídil vykopávky důležité szeletienské stanice v trati Dlhá (Kostrhun 2020). Ze země se prý valily radiolaritové listovité hroty, jakákoli dokumentace profilů a stratigrafie však samozřejmě chybí. Nejlepší kusy nechal badatel nakreslit, stejně jako ty z gravettienských lokalit níže nad řekou (získané asi sběry a nákupy), a shrnul je pod názvem „Spodní stanice, aurignacien“. Atlas těchto kreseb problematické hodnoty, ale s cenným shrnutím všech skrovných údajů o zmíněném pozdním „výzkumu“, vyšel v monografické řadě Ústavu Anthropos (Nerudová – Valoch 2009).

12.

Publikace a názory

Svazek o Býčí skále je posledním titulem z „paleoethnologické serie“ (C) publikační řady nazvané Studie z oboru všeobecné krasové nauky, vědecké speleologie, doby ledové a sousedních oborů, další série měly být věnovány zeměpisu, biologii a paleontologii. Nejvíce sešitů (20), věnovaných jeskynním členovcům, měla série biologická, ostatní se nerealizovaly. Za první republiky vydávalo tyto publikace nakladatelství Barvič & Novotný (obr. s. 270), po válce Akciová moravská knihtiskárna Polygrafia, která je dříve uváděna jen jako tiskárna. Je ovšem pravděpodobné, že ediční náklady na sebe ze značné části bral sám autor, protože kromě něj v paleoethnologické sérii nikdo nepublikoval. Pouze první sešit z roku 1933 byl kolektivní zprávou československé subkomise pro výzkum fosilního člověka u Mezinárodního geologického kongresu. S výjimkou první zprávy o výzkumu v Dolních Věstonicích roku 1924, která vyšla roku 1938 zvláště v češtině i němčině, jsou všechny ostatní tituly v němčině, jen ty dva poválečné mají české úvodní pasáže.

Titulní list první zprávy o výzkumu u Dolních Věstonic z „paleoethnologické serie“ Absolonových monografií.

Celá tato paleoetnologická série je očíslována též jako součást mnohem delší řady, zvané většinou Sdělení (nebo Práce) z Palaeolithického oddělení Moravského zemského muzea, později „z Kaenozoické (a speleologické) laboratoře“ (žádné takové jednotky v muzeu neexistovaly). Prvním „Sdělením“ měla být (podle seznamu na obálce separátu Absolon 1933a) německá stať o Předmostí z roku 1918, posledním s číslem 140 podle Skutila (1965, s. 10) pak článek o paleoetnologické stavbě paleolitických stanic (Absolon 1947b), ale v obou článcích i na obálkách separátů tyto odkazy chybí. Tituly vycházely v češtině i němčině a měly různé autory, mj. i Valerii Absolonovou, která psávala o keramických plastikách, Josefa Skutila a mladého Karla Valocha, předkládajícího své klukovské sběry z brněnského okolí. Nejvíce těchto článků vyšlo v časopise *Příroda*, jejímž hlavním redaktorem Absolon byl v letech 1930–1946, méně v *Časopise Moravského zemského muzea*, který vedl (byť někdy s kolegy) mezi lety 1914–1932.